

שכר על טיפול רפואי בשבת

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה' כָּל-הָעֵשָׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמֵת (שמות לה, ב)

הכלל ההלכתי הבסיסי קובע, כי גם מלאכות שמותר לעשותן בשבת, אסור לקחת עליהן שכר, אלא אם כן בהבלעה. מקור דין זה הוא בגמרא בבבא מציעא (נח, א), המביאה את דברי התוספתא (שם ח, א), שגזבר ההקדש השוכר שומר לפרה האדומה או לזרעי העומר, אם שוכרו לשבת בלבד, אסור לו לקבל שכר, אך אם שוכרו לתקופה ממושכת, מותר להבליע בשכר כל התקופה גם את שכר השבת. בטעם האיסור מבואר ברש"י (בכתובות סד), שהוא גזירה משום איסור מקח וממכר בשבת.

עם זאת, כותב המרדכי (בכתובות סוף פרק אף על פי):

"פסק ה"ר ברוך, מכאן יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת, וה"ר שמואל אמר, שאין איסור בזה, דהא נותנים שכר לקיים המצוה להתפלל, ואין זה שכר שבת".

ובאגודה (כתובות פרק אף על פי סימן צ"ו) כתב, שטעם המתירים הוא, שהרי נוהגים לקיים המצוה להתפלל לפעמים בלא שכר.

והטור (אורח חיים סוף סימן תקפה) הביא בשם ה"ר יחיאל אחיו:

"המנהג באשכנז שגדולי העיר מקדימין לתקוע כל מי שזריז יותר, מה שאין כן בספרד, שבורחים מן המצוה עד שצריכים לשכור להם אחד מן השוק לתקוע להם, ולא ידעתי מאין מצאו להם היתר זה, כי נראה לי שאסור, כדתניא, השוכר את הפועל לשמור הפרה והתינוק אין נותנין לו שכר שבת וכו', אלמא שאסור ליטול שכר שבת אלא ע"י הבלעה וכו', ועל זה נאמר עבירה גוררת עבירה".

ובשו"ת מהר"י מברונא (סי' קיד) כתב, שיתכן שגם ר' יחיאל לא אמר אלא כשאפשר בגדולים הבקיאים בתקיעות, והם בורחים מן המצוה, והוצרכו להשכיר דוקא לראש השנה, לכן זהו איסור, אבל חזן המושכר לשבתות אין זה איסור, כיון שאין זה נוח לחזנים להתחייב להיות שליח ציבור כל השבוע, ומוכרחים לסכם עמם רק על שבת, לכן אף לכתחלה שרי. עכ"ל.

ומרן הבית יוסף (אורח חיים סימן תקפה) הביא דברי המרדכי הנ"ל, וכתב, שלכאורה יש לתמוה על ה"ר שמואל, וכי כדי לקיים מצוה נחלל שבת ליטול שכר שבת? ולכן כתב שצריך לומר שדעת ה"ר שמואל, שכיון שאינו שוכרו בשבת עצמה, אלא מערב שבת, אין איסור בדבר, ורק יש לחוש לכתחלה היכן שאפשר, ובמקום מצוה לא חששו כלל.

ועל פי זה פסק מרן בשולחן ערוך (תקפה, ה):

"הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה".

וכתב המגן אברהם (ס"ק יב), שכוונת מרן שכיון שזהו צורך מצוה, אין איסור בדבר, אלא שאינו רואה סימן ברכה. וכן כתב הב"ח (סימן שו), שכך מנהג העולם, להקל בזה.

אמנם, רבים הקשו על דברי הבית יוסף, שבגמרא בנדריים לז, מבואר לגבי לימוד פיסוק טעמים לקטנים בשבת, שאין ליטול שכר אלא בהבלעה, אף שזהו צורך מצוה! עיין יביע אומר (חלק ה אורח חיים סימן כה, ג) מה שכתב בזה.

לעומת זאת, כתב בשולחן ערוך (סי' שו ס"ה):

"אסור להשכיר חזנים להתפלל בשבת, ויש מי שמתיר". והוסיף הרמ"א, "ואם שכרו לשנה או לחודש לכולי עלמא שרי".

הכלל בדברי השולחן ערוך הוא, שכשמביא שתי דעות, הראשונה בסתם, והשנייה בשם "יש אומרים", דעתו לפסוק כדעה הראשונה. אם כך – ישנה סתירה בדברי השולחן ערוך: בסימן תקפה מבואר שמעיקר הדין מותר, ובסימן שו נראה שפוסק שאסור!

ובשו"ת יביע אומר (חלק ה אורח חיים סימן כה, ג), הביא מדברי כמה פוסקים שנראה מדבריהם, שבמקרה זה הבינו דעת השו"ע שעיקר דעתו להתיר.

ובמשנה ברורה (סימן שו ס"ק כד) כתב: "ומילדת בודאי מותרת ליקח שכר שבת". מקור דבריו הוא בשו"ת מהר"י מברונא (סימן קיד), הנ"ל, שביסוד הדין כתב לחלק שאף לדעה האוסרת תלוי הדבר אם אפשר לעשות זאת בהבלעה או לא, והוסיף אחר כך:

"וכאן ביולדת שהיא (כלומר: המיילדת) בשבת עצמו נשכרת, נראה לאסור טפי, דלעיל הכל מיירי קודם השבת. ואינו כן, אדרבא הוא התר טפי, דחשוב דיעבד גמור, ולא היה מעשה אפשר לתקן. ונראה לי, דאף כי האי גוונא כבר היא מושכרת, לכולי עלמא חשוב בהבלעה ויוצאה בדיינים [כלומר: מותרת לקבל השכר] משום סכנה, דילמא אי ידעה דלא ליתב לה שכר לא אתייא [מחשש שאם תדע שלא ישלמו לה לא תבוא], או מתעצלת במצוה".

ובפרי מגדים (אורח חיים משבצות זהב סימן שו ס"ק ד) מחדד סברא זו: "והטעם, דהוה שכר מצוה, פיקוח נפש". עם זאת הוא מציין לכך שעדיף לשכור אותה מערב שבת, או לא להזכיר סכום המעות.

לפי זה, כותב בשמירת שבת כהלכתה (פרק כח הערה קנה), שדווקא בחולה יהודי, שיש מצוה של פיקוח נפש בטיפול בו, יש להתיר קבלת שכר על הטיפול הרפואי, אבל חולה שאינו יהודי – אין לקבל שכר על הטיפול בו בשבת. אמנם, מביא שם מה שכתב בשו"ת פקודת אלעזר (אורח חיים סימן כט), להתיר קבלת שכר על טיפול בנכרי, משום שכיון שאם לא יטפל בו יש בכך חשש איבה, אם כן הטיפול הוא צורך מצוה, ולכן מותר לו לקבל על כך שכר.

ובשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קצד, בסופו) כתב לגבי טיפול בנכרי בשבת: "והנה שכרו נראה לי שיתנהו לצדקה, כיון שהוא שכר שבת - לא יהנו ממנו. נהי דאין לומר שירפאו בחנם ולא יקבל שכר כלל, זה אינו וכו', שהרי קמן דשרי ליקח שכרו, ומצוה איכא משום "לא תחנם", אבל על כל פנים אינו ראוי ליהנות ממנו, ויחלקם לעניים", עכ"ל.

כותב על כך נשיא בית מדרשנו, הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א: "ולכאורה יש בזה חידוש עצום, דמותר לקחת שכר שבת על מנת לחלק לצדקה, וקשה, דמה בכך שהוא מחלק לצדקה, דהרי מכל מקום מקבל הוא שכר, ובאמת נראה לענ"ד דאיסור שכר שבת אינו על קבלת השכר בלבד, אלא על עשיית הריוח, דאסור לו לאדם לעבוד או להשכיר כליו תמורת שכר בשבת, ואף אם יחלק השכר ולא יטול לעצמו כלום, מכל מקום השוכר התחייב לשלם לו, ונמצא שהוא הרויח בשבת, וזה עצם האיסור. ונראה ברור, דאף החתם סופר לא התיר בשופי לקבל שכר שבת ולחלקו לצדקה, אלא דמאחר ואין בידו לחייב את הרופא לבקר חולים בחינם, משום שאין ידו תקיפה להעמיד את הדת על תילה, ועוד דיש איסור "לא תחנם" לשרת את הנכרים חינם אין כסף, ובהכרח יקבל רופא זה תשלום, ראוי שיתן לצדקה".

ומלבד פירושו של הרב וייס שליט"א, יתכן אולי לפרש את דברי החתם סופר באופן אחר, שהוא סובר שמאחר שאין איסור לטפל בחולה נכרי בשבת, וישנו איסור לעשות זאת בחינם, מדין לא תחנם, נחשב הדבר צורך מצוה, בדומה למה שכתב הפקודת אלעזר שיש להתיר זאת משום איבה, ומה שכתב החתם סופר שלא יקח השכר לעצמו, זהו משום שממון זה אין בו סימן ברכה, ולכן יחלקו לעניים.

להלכה: ברוב המקרים, רופא או אחות מעניקים טיפול רפואי במסגרת תפקידם בקופת החולים או בבית החולים, עליה הם מקבלים שכר באופן כללי מדי חודש או שבוע. מבנה שכר זה פותר את הבעיה של קבלת שכר בשבת. במקרה של טיפול רפואי פרטי, כותב בשמירת שבת כהלכתה (שם) כך:

"רופא או אחות שנקראים להעניק טיפול רפואי בשבת, מותר להם לדרוש שכר על העזרה הרפואית שהעניקו בשבת, אבל אסור לדבר על זה בשבת. ועדיף שהם יקבלו את שכרם ב"הבלעה", דהיינו שיבליעו בשכרם גם את השכר עבור הטיפול בחולה שהעניקו לפני או אחרי שבת".